

УДК 332.122:637.13

**СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН НА РІВНІ РЕГІОНАЛЬНОГО
МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ****Тарасюк Н. М., к.е.н.
Безсмертна О. В., к.е.н.
Адлер О. О., к.т.н.***Вінницький національний технічний університет*

У статті розглянуто особливості сучасного підходу до організації економічних відносин на рівні регіонального молокопродуктового підкомплексу аграрної галузі. Розроблено конвергенційну модель, в якій показано перспективне поєднання діяльності підприємств з виробництва та переробки молока, торговельних організацій, наукових установ та органів державної влади на основі елементів індикативного планування. Обґрунтовано необхідність посилення державного регулювання ринку молока через систему планування та контролю, а саме через створення Центру індикативного планування. Встановлено, що в рамках розробленої конвергенційної моделі організації молокопродуктового підкомплексу АПК учасникам ланцюга «виробництво-переробка-споживання» економічні взаємовідносини доцільно здійснювати на контрактній основі. Побудовано механізм взаємодії виробників молока, переробних та торговельних підприємств з Центром дорадництва. Визначено соціальні аспекти співпраці підприємств молокопродуктового підкомплексу з учасниками конвергенційної моделі, а також ряд переваги створення такої моделі організації регіонального молокопродуктового підкомплексу АПК.

Ключові слова: економічні відносини; державне регулювання; конвергенційна модель; індикативне планування; молокопродуктовий підкомплекс, Центр індикативного планування, Центр дорадництва

UDC 332.122:637.13

**MODERN APPROACH TO ORGANIZATION OF ECONOMIC
RELATIONS AT THE LEVEL OF THE AGRICULTURAL SECTOR
REGIONAL MILK SUBCOMPLEX****Tarasiuk N., PhD in Economics
Bezsmertna O., PhD in Economics
Adler O., PhD in Tehn.Sc***Vinnitsa national technical university*

The features of a modern approach to organization of economic relations at the level of the regional milk subcomplex of the agricultural sector are considered in the article. The convergence model is developed. This model shows promising combination of

© Тарасюк Н. М., к.е.н., Безсмертна О. В., к.е.н., Адлер О. О., к.т.н., 2016

milk production and milk processing enterprises, commercial organizations, research institutions and public authorities activity on the basis of the indicative planning elements. The necessity of strengthening of the milk market state regulation through planning and control, namely through the creation of the Indicative Planning Center is grounded. It was established that participants of the chain «production-processing-consumption» should exercise economic relations on a contract basis within the developed convergence model of milk subcomplex of the agricultural sector. Mechanism of cooperation between milk producers, processors and trading companies with the Advisory Service Centre was worked out. Social aspects of cooperation between enterprises of milk subcomplex and participants of the convergence model, and a number of advantages of this model of organization of the regional milk subcomplex of the agricultural sector were defined.

Keywords: economic relations; government regulation; convergence model; indicative planning; milk subcomplex, Indicative Planning Center, Advisory Service Centre

Актуальність проблеми. Необхідною умовою належного розвитку економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК є запровадження дієвого механізму його державного регулювання. Вітчизняні науковці сходяться на думці, що розбалансованість економічних відносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК – це наслідок саме послаблення механізмів державного регулювання під час переходу до ринкової економіки.

Роль держави у формуванні економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК є дуже великою. Через відсутність державного регулювання стало дуже популярним утворення вертикально інтегрованих агропромислових об'єднань, економічні відносини в яких не завжди є взаємовигідними. В таких структурах, як правило, мають місце нерегульовані відносини власності, які роблять контроль над поставками продукції та її збутом ефективнішим, ніж контроль над активами підприємства. В цих формуваннях поширені безготівкові умови розрахунку, давальницькі відносини та контроль великими підприємствами малих. Такий вид інтегрованих об'єднань перестане існувати за умов створення чітких правових норм, посиленням державного регулювання ринку молока через систему планування та контролю.

Аналіз останніх наукових досліджень. В Україні питанню організації молокопродуктового підкомплексу АПК присвячені праці таких вчених, як Т. Божидарнік [4], В. Г. Андрійчук [3], П. М. Макеренко [6], В. Г. Пілявський [6], С. М. Ніколаєнко [8], В. Ю. Гринчук [5], С. Р.Теслюк [9].

У своїх працях, розглядаючи економічні відносини на рівні регіонального молокопродуктового підкомплексу аграрної галузі, науковці недостатньо уваги приділяють індикативному плануванню та його застосуванню в процесі організації цих відносин.

Метою роботи є розробка рекомендацій щодо удосконалення організації економічних відносин на рівні регіонального молокопродуктового підкомплексу аграрної галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Результати проведеного аналізу показують, що в процесі організації економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК несприятливим фактором є низька ефективність адміністративних важелів щодо об'єднання сільськогосподарських та переробних підприємств. Причиною низької ефективності адміністративного управління в досліджуваній сфері, на нашу думку, є невдала система планування державними органами діяльності молочної галузі, відсутність чіткої програми розвитку та незацікавленість учасників молокопродуктового підкомплексу у спільній діяльності.

На нашу думку, для налагодження ефективних економічних взаємовідносин між підприємствами молокопродуктового підкомплексу необхідно створити таке організаційне об'єднання, де буде впроваджена система індикативного планування. Назвемо його Центром індикативного планування. Завдяки діяльності такого центру в умовах єдності і боротьби протилежностей інтересів держави, приватного бізнесу і співтовариства з'явиться можливість реалізувати скоординовані, взаємовигідні і прийнятні для усіх учасників індикативні плани. Ці плани повинні формуватися згідно з науково обґрунтованими (за результатами моніторингу соціально-економічного розвитку) пріоритетами і цілями стратегічного і стійкого розвитку територій регіонів, із залученням дієвих механізмів державного регулювання, державно-приватного партнерства у системі ефективного управління регіональним розвитком [7].

Така особливість організації молокопродуктового підкомплексу повинна будуватися на зближенні різних економічних систем, тобто на їх конвергенції. В нашому випадку такими економічними системами є підприємства з виробництва та переробки молока, торгівельні

організації, органи державної влади та установи, що забезпечують наукову підтримку усім вищезазначеним економічним системам.

Таким чином, пропонуємо удосконалити існуючу систему економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК конвергенційною моделлю. Особливість її полягає у тісній співпраці різнорідних суб'єктів господарювання (різні сфери АПК, вищі навчальні заклади, державні органи влади) із центром індикативного планування (рис. 1).

У запропонованій конвергенційній моделі організації молокопродуктового підкомплексу АПК учасникам ланцюга «виробництво-переробка-споживання» економічні взаємовідносини пропонуємо здійснювати на контрактній основі. А оскільки в наш час основними виробниками та постачальниками сировини на переробні підприємства є господарства населення, і заключати контракт із кожним господарством окремо є затратним процесом фінансово та займає багато часу, то пропонуємо особистим селянським господарствам об'єднуватися в кооператив, який би представляв їх інтереси. Як свідчить практика, реалізація молока через кооперативні структури відбувається організовано та за вищими цінами.

Як зазначалось вище, важливим етапом реалізації розробленої конвергенційної моделі є створення Центру індикативного планування. Такий Центр вважаємо за доцільне організувати із представників сільськогосподарських підприємств з виробництва молока, молокопереробних підприємств та органів державної влади.

Центр індикативного планування повинен здійснювати контроль як за ходом впровадження індикативного плану, так і за результатами його виконання.

Перед початком розробки індикативного плану фахівці повинні проаналізувати початковий стан об'єктів планування з метою виявлення тенденцій їх розвитку та напрямків прогнозування, встановити цілі і завдання планованої системи.

В індикативний план можуть бути включені рекомендації для підприємств щодо встановлення мінімальних закупівельних цін на молоко та роздрібних цін реалізації продукції, оптимальні розміри закупівель сировини для переробних підприємств, кількість заготівельних пунктів та оптимальна відстань їх розташування і т. ін.

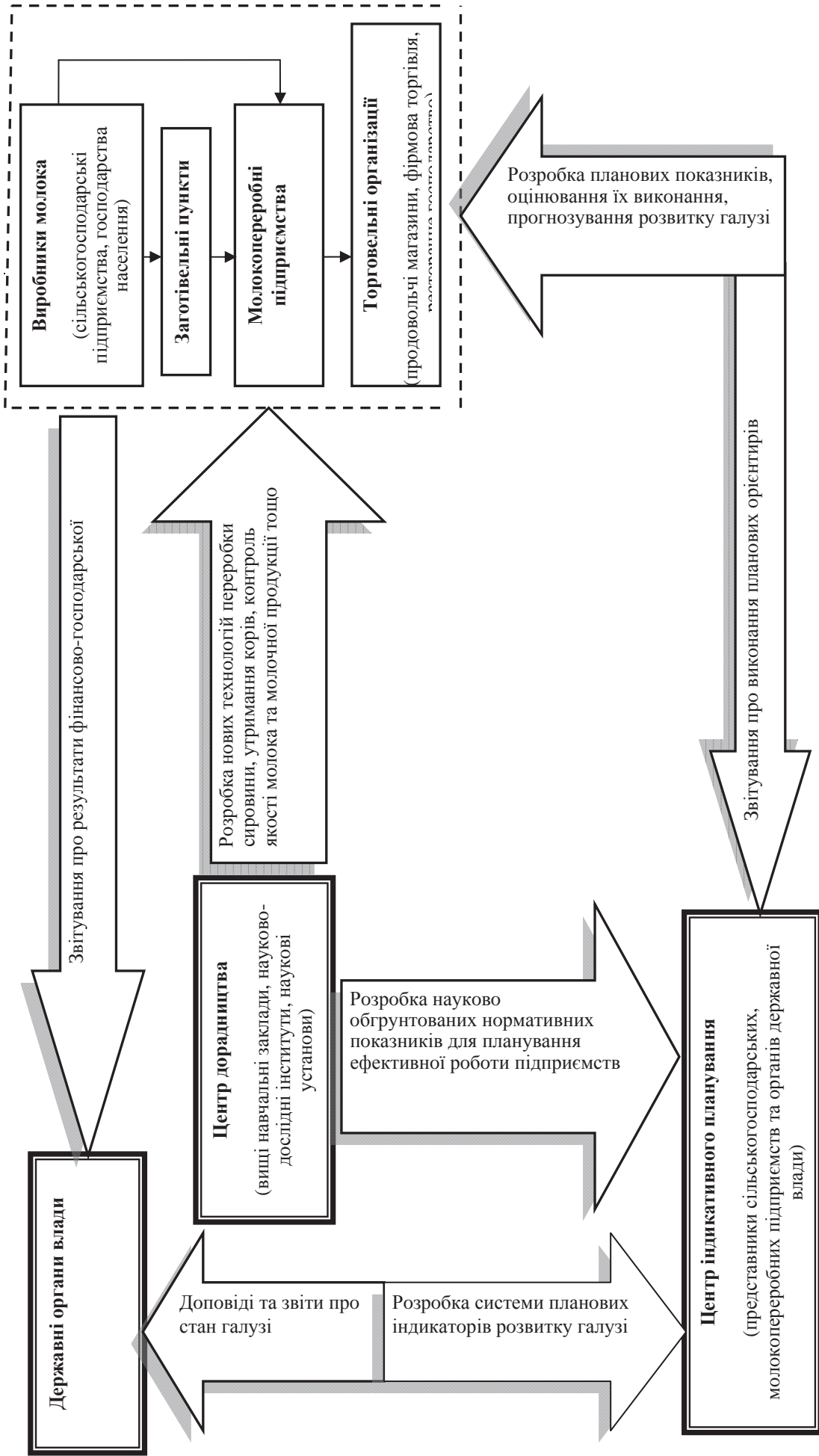

Рис. 1. Конвергентна модель організації регіонального молокопродуктового підкомплексу АПК
Розробка автора

При аналізі результатів впровадження індикативного плану важливо виявити ступінь досягнення запланованих показників, що дасть можливість визначити позитивні та негативні сторони діяльності підприємств та виявити шляхи їх покращення. Крім того, аналіз результатів важливий для подальшого прогнозування розвитку підприємств та галузі.

Отже, роль Центру індикативного планування в конвергенційній моделі організації молокопродуктового підкомплексу є, беззаперечно, великою, адже його створення дасть можливість забезпечити інтереси усіх сторін, а державне регулювання, в основу якого покладено індикативне планування, повинне забезпечувати еквівалентність обміну та рівноправність усіх учасників виробничого процесу.

Не менш важливою складовою запропонованої конвергенційної моделі організації регіонального молокопродуктового підкомплексу є Центр дорадництва. До його складу пропонуємо включити вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, наукові установи, які будуть забезпечувати усі сфери молокопродуктового підкомплексу новітніми розробками техніки та технологій.

Співпрацюючи з Центрами дорадництва, виробники молока можуть отримати нові сільськогосподарські технології (зокрема для доїння та утримання корів, охолодження та транспортування молока та ін.), науково обґрунтовані норми витрат кормів та їх якісних характеристик та ін. Переробні підприємства також мають можливість отримувати від науковців нові розробки щодо техніки та технологій переробки молока, контролю якості сировини та готової продукції, нових маркетингових технологій збуту товарів та ін. Торгівельні організації від Центру дорадництва можуть отримувати нові розробки щодо системи логістики, технології зберігання продукції, системи менеджменту та маркетингу тощо (рис. 2).

Залучення Центру дорадництва до конвергенційної моделі організації молокопродуктового підкомплексу АПК забезпечує розвиток інфраструктури аграрного ринку, зокрема:

- сприяє організації мережі збуту сільськогосподарської продукції на кооперативних засадах, створенню вертикально-інтегрованих агропромислових формувань, кредитних спілок, регіональних кредитних банків тощо;

- сприяє налагодженню взаємовигідних партнерських відносин між учасниками агропродовольчого ринку;

- забезпечує організацію інформування сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств та організацій торгівлі про ціни і кон'юнктуру аграрного ринку, переваги та ризики, що пов'язані з його глобалізацією.

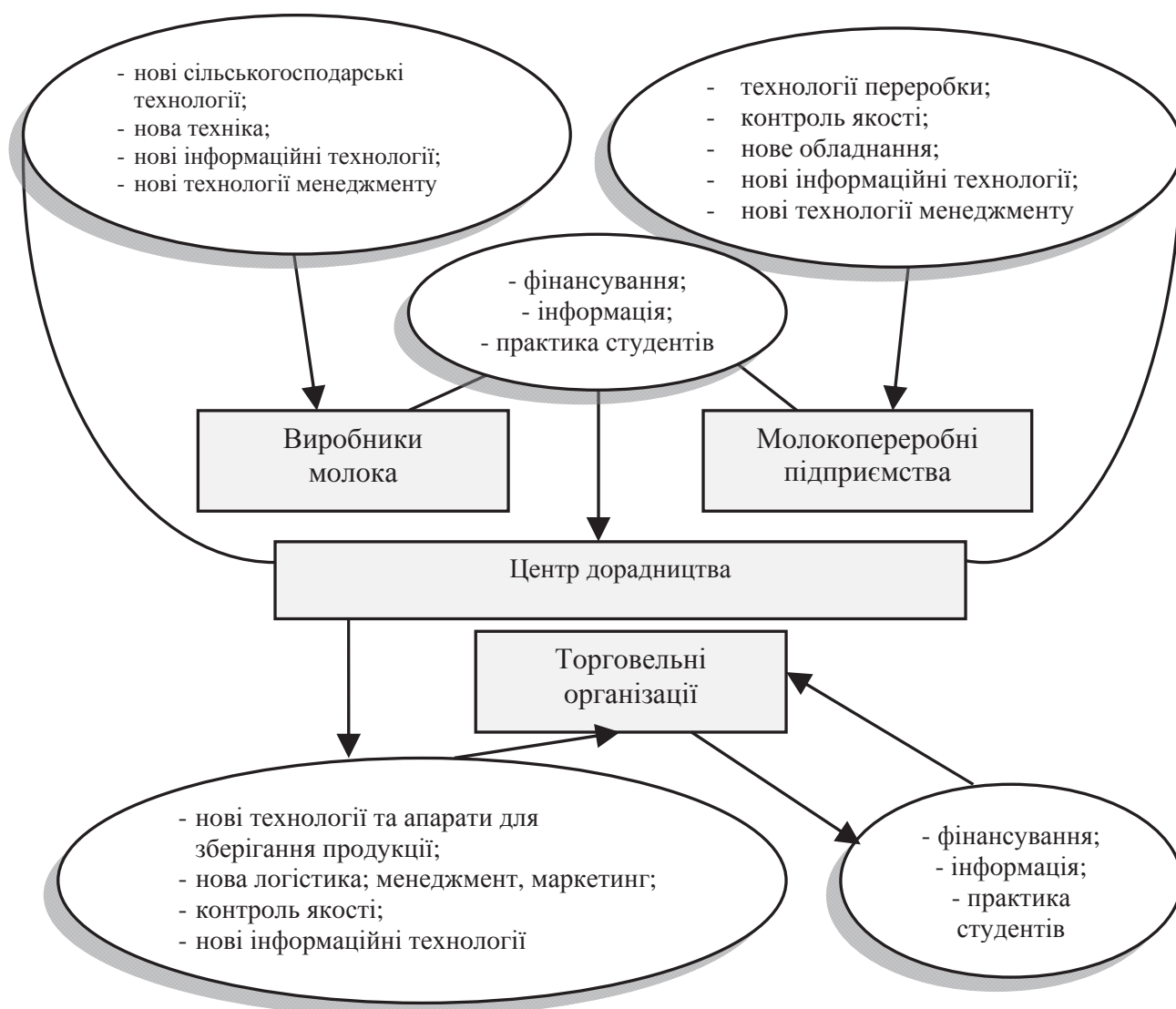

Рис. 2. Механізм взаємодії виробників молока, переробних та торговельних підприємств з Центром дорадництва
Розробка автора

Запропонована конвергенційна модель організації молокопродуктового підкомплексу має низку соціальних результатів для підприємств від співпраці з Центром індикативного планування та Центром дорадництва (рис. 3).

Таблиця 1 – Соціальні аспекти співпраці підприємств молокопродуктового підкомплексу з учасниками конвергенційної моделі

Соціальні аспекти співпраці підприємств молокопродуктового підкомплексу з учасниками конвергенційної моделі	
Центр дорадництва	Центр індикативного планування
1. Обмін порадами та інформацією	
<ul style="list-style-type: none"> – консультації щодо вимірювання якості молока та готової молочної продукції, консультації щодо правильного утримання корів та їх доїння, режим харчування та ін.; – інформація щодо нової техніки та технологій; – інформація про прийняття нових законів та внесення змін до існуючих, роз'яснення їх основних положень та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> – інформація про загальний стан галузі; – надання порад щодо шляхів досягнення планових орієнтирів; – інформація про позитивні та негативні фактори, які впливають на стан молочної галузі та ін.
2. Обмін послугами спеціалістів	
<ul style="list-style-type: none"> – проходження практики студентами на підприємствах; – виїзд лаборантів для контролю якості молочної сировини; – читання провідними фахівцями з підприємств лекцій та практичних занять студентам; – направлення викладачів на підприємства для підвищення кваліфікації та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> – робота спеціалістів з підприємств в Центрі індикативного планування зі збереженням заробітної плати для розробки планових показників розвитку галузі; – залучення додатково спеціалістів з підприємств при розробці специфічних планових орієнтирів та ін.

Розробка автора

Переваги запропонованої організації регіонального молокопродуктового підкомплексу АПК наведені на рис. 3.

Рис. 3. Переваги створення конвергенційної моделі організації регіонального молокопродуктового підкомплексу АПК

Розробка автора

Таким чином, запропонована конвергенційна модель організації молокопродуктового підкомплексу АПК повинна забезпечувати стабільний розвиток галузі за чітким контролем держави. Це дасть можливість усунути посередників в системі «виробництво-переробка-реалізація» та налагодити взаємовигідні економічні відносини між підприємствами молокопродуктового підкомплексу АПК.

Окрім Центру індикативного планування та Центру дорадництва активним учасником у формуванні належних економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК повинна стати держава. З боку державних органів влади було б доцільно створити умови для пільгового кредитування підприємств галузі. Проте в умовах сучасної фінансової кризи таких заходів годі й чекати. Неприбутковість діяльності більшості сільськогосподарських підприємств не дає їм можливості оновити основні засоби за власні кошти.

Маючи у своєму розпорядженні такий цінний ресурс, як земля, товаровиробники не в змозі використати його, наприклад, як заставу для взяття кредиту через відсутність ринку землі. Для банків земля сільськогосподарського призначення – ресурс неліквідний, оскільки відсутні умови можливості її швидкої реалізації після звернення стягнення у разі невиконання умов договору.

Накладений державними органами мораторій на продаж землі також стримує інвестиційні процеси в АПК і в молокопродуктовому підкомплексі зокрема, що є дієвим способом оновлення основних засобів сільськогосподарських підприємств та їх ефективного розвитку в цілому.

Не вирішує проблеми й інше джерело оновлення основних засобів підприємств – амортизаційні відрахування, оскільки ціни на промислову продукцію досить високі і їх не вистачає для повноцінного забезпечення інвестування відтворення основного капіталу.

Враховуючи ситуацію, яка склалася на кредитному ринку, сільськогосподарському виробнику не під силу профінансувати закупівлю техніки за допомогою кредиту. Державні програми фінансування та забезпечення технікою є малоефективними, оскільки сума коштів, яка на них виділяється, є досить малою. В такому випадку правильним вирішенням проблеми державою є застосування лізингу.

Лізинговий бізнес як особливий вид підприємницької діяльності, характеризується наявністю кредитних відносин. З економічного

погляду лізинг має визначену подібність із кредитом, наданим на купівлю устаткування. За лізингу орендар стає власником узятого в оренду майна тільки після закінчення терміну договору і виплати як узгоджених орендних платежів, так і повної вартості орендованого майна [10]. За сучасних умов фінансового розвитку підприємств така форма економічних відносин є найбільш доступною та вигідною.

Лізинг дозволяє сільськогосподарським підприємствам не залучати запозичений капітал, а умови і строки оплати погоджувати із лізингодавцем. Оскільки лізингові платежі включаються до собівартості продукції і відносяться до валових витрат, то лізингоотримувач може скористатися податковими пільгами. Для лізингодавців лізинг є також вигідним механізмом здачі майна в найм, оскільки лізингові платежі порівняно вищі, ніж при інших формах кредитування.

В розвинутих країнах лізинг – явище поширене. В Україні такий вид взаємовідносин ще є порівняно новим. В Україні Закон «Про лізинг» був прийнятий лише у 1997 р. [1]. Згідно із статтею 1 цього Закону лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. У Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про лізинг» лізинг визначається лише як фінансовий і під ним розуміють вид цивільно-правових відносин [2].

Після розпаду СРСР колгоспна система господарювання була зруйнована, відповідно й техніка залишилася застарілою. Новостворені сільськогосподарські підприємства, в тому числі й з виробництва молока, не мають достатніх фінансових ресурсів для придбання нової техніки та обладнання.

Вирішуючи це питання, потужні молокопереробні підприємства можуть купляти необхідні основні фонди для сільськогосподарських підприємств та передавати останнім на умовах лізингу. Придбання таких засобів переробними підприємствами може здійснюватись на кредитних умовах. Завдання ж держави – надавати такі кредити на пільгових умовах.

При такій системі економічних відносин задоволеними залишаються усі сторони. Сільськогосподарське підприємство отримує необхідну техніку та обладнання на вигідних умовах, переробне підприємство забезпечує себе, таким чином, гарантією отримання якісної сировини в необхідній кількості.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного матеріалу, можна зробити такі висновки: для забезпечення ефективної організації економічних відносин підприємств регіонального молокопродуктового підкомплексу слід застосовувати елементи індикативного планування через створення Центру індикативного планування, до основних функцій якого буде входити розробка індикативних планів згідно з пріоритетами розвитку галузі та аналіз їх виконання.

Центр індикативного планування ми включили до розробленої нами конвергенційної моделі організації регіонального молокопродуктового підкомплексу АПК, яка відображає взаємовигідне поєднання зусиль підприємств галузі, державних органів влади та Центру дорадництва для налагодження ефективних економічних відносин між ними.

Також нами було обґрунтовано необхідність та важливість застосування лізингу в системі економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу як один з найдоступніших способів оновлення основних фондів в умовах відсутності ринку землі та дешевих кредитів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про лізинг» від 16 грудня 1997 р №723/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>.
2. Про внесення змін до Закону України «Про лізинг» : Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1381 – XV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1381-15>.
3. Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3-16.
4. Божидарнік Т. Організаційно-економічні відносини молокопродуктового підкомплексу АПК у ринкових умовах: сутнісна характеристика та перспектива удосконалення / Т. Божидарнік // Прикладна економіка. – 2013. – № 9. – С. 60-62.

5. Гринчук В.Ю. Фактори ефективності економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу / В. Ю. Гринчук // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 6 (червень). – С. 70-72. Режим доступу http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-agrarnoi-nauky/VAN2010-6/VAN2010-6_70-72.pdf
6. Макеренко П. М. Економічні відносини в інтегрованих формуваннях у сфері переробки та реалізації молочної продукції / П. М. Макеренко, В. І. Пілявський // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 13-17.
7. Мордовцев О.С. Сутність та цілі індикативного планування соціально-економічного розвитку регіону / О. С. Мордовцев // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. – № 1 (64). – С. 201-206.
8. Ніколаєнко С.М. Теоретичні аспекти і передумови створення кластеру молочної промисловості / С. М. Ніколаєнко // Наукові праці НУХТ.– 2015. – Том 21, № 2. – С. 62-69.
9. Теслюк С.Р. Формування організаційно-економічних відносин молокопереробних підприємств із сировинними базами / С. Р. Теслюк // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С. 31–36.
10. Чекмарева Е. Лизинговый бизнес / Е. Чекмарева. – М. : Экономика, 1994. – 56 с.